

VEKERDI LÁSZLÓ

Kőrösi József*

(1928-1997)

"A *Valóság* vendége" - írta magáról Benedek Istvánra emlékeztető címtaláló géniuszával Lengyel László, a nagy folyóiratot bemutató szép, okos, személyes esszéje fölé címül. "Harminchárom év a *Valóság* rabságában" - fogalmazta meg összegezésképpen életérzését Huszár Tibor interjúorozata elé Kőrösi József. "Vendégség" és "rabság" együtt elmond talán valamit abból a bonyolult és termékeny viszonyból, ami szerzők százait fűzte évtizedeken keresztül és nemzedékeken át a *Valóság*hoz és személy szerint Kőrösihez, hiszen - amint az interjúban elhangzik - "egyszer csak kezdtek mondani, hogy ha *Valóság*, akkor az Kőrösi..." Souverain szerkesztő volt, ami nem azt jelenti, hogy egyszemélyi vagy pláne autokrata, de azt igen, hogy mindig magától tudta, hogy mit kell csinálnia. Talán a sakkban is ezt szerette, a lépések racionális kiszámíthatóságát, a lehető legtöbb lépéssel előre. Ezért is tudhatott tán olyan hosszú ideig annyi sok és annyira sokféle szerzőt vendégül fogadni; többnyire szívesen, de mindig határozottan vendég gyanánt: a *Valóságot* sohasem a szerzői determinálták és nem voltak "hősei" mint a *Nyugat*nak, a hozzá szerkesztői souverainitás szempontjából és jelentőség tekintetében egyedül hasonlítható huszadik századi magyar folyóiratnak. Akiket a *Valóság*ban a mából visszatekintve tán joggal "hósként" vagy "protagonistaként" jellemezhetünk (mondjuk mint Liska Tibor, Szűcs Jenő vagy Hankiss), azok is csak vendégek voltak, jóllehet kivételes respektussal és figyelemmel fogadottak. A különbség persze a korban is rejlik: Osvát maga is ünnepelelt hőse volt a *Nyugat*nak nagy szerzőivel együtt, míg Kőrösi nagyon határozottan és hangsúlyosan rabságnak tudta a maga munkáját. Nem "szolgálatnak" tehát és még kevésbé "küldetésnek". Független rabként szerkesztette a folyóiratot, és éppen mert önként és elszántan (ami nem azt jelenti, hogy feltétlenül tudatosan) vállalta a *Valóság* és csak a *Valóság* rabságát, épp azért válhatott abban az ideológiai és hatalmi rabságokkal teljes korban elképesztően és elképzeltlenül függetlenné. Kőrösi Jóska a *Valóság* rabságában (majdnem) szabad ember volt, Bibó István értelmében vett demokrata, aki a gonddal és becsülettel végzett munka örömeiben találja meg az élet értelmét. Leginkább tán ezért válhatott a *Valóság* közvélemény - sőt olykor történelem-formáló erővé. Ez azonban már egy részletes és kritikus folyóirat-monográfiára tartozik, amilyent a régi *Válaszról* nemrégiben publikált Széchenyi Ágnes, csak hát a *Valóság* esetében négy esztendő (1934-1938) helyett csaknem négy évtizedben kellene kibontani, értelmezni, kommentálni "elvek, frontok, nemzedékek" változásait, összjátékait, ütközéseit. Maga Kőrösi teremtette meg különben ehhez is a nélkülözhetetlen segédeszközt, nyugdíjba kényszerítése után atlaszi munkával összeállított *Repertóriumával*.

Rendes megemlékezésnek szólnia kellene itt a család és a gyerekkor háttéréről, a tanulás és a munkábaállás meghatározó élményeiről, a pálya fontosabb szakaszairól, az elért eredményekről. Azonban mindaz ami ezekből fontos az itt elmondhatónál százszor szebben megtalálható az említett interjúban. Itt inkább Lengyel László *Valóság*-esszéjéből idéznék valamit "a *Valóság* módszeré"-ről: "Jobb esetben egy telefon vagy egy kétsoros levél értesítette az író, hogy cikkének

megbeszélésére ekkor és ekkor jelenjen meg a szerkesztőségben. A sivár irodákban előre jutva az elképedt és álmélkodó szerencsétlen egyenesen a főszerkesztő színe elé juthatott, aki gólyalábain dülöngve járt a recsegő padlón, és ordítva tárgyalta a világ sorát a többi szerkesztővel. A világ kicsiny történeteket, anekdotákat, példabeszédeket jelentett. A szerző ezen Istenektől és félistenektől megsemmisülten csak dadogva tudott felelgetni azokra a kérdésekre, amelyeknek az égvilágon semmi közül nem volt művéhez, s abban reménykedett, hogy válaszai javítják a cikk megjelenésének esélyeit." Hiába reménykedett, természetesen. Mert a szerkesztők a maguk anekdotákban feloldódó pompás összjátékával (Kőrösi körül bámulatos csapatmunka tudott kialakulni anélkül, hogy ő a legcsekélyebb mértékben igyekezett volna ilyesmit kialakítani) "azért kínozták az embert, hogy a saját stílusát csiszolja ki. Nem az övékét kellett követnem. Nem akarták, hogy úgy írjak, mint ők. Nem a saját mondataikat akarták viszontlátni. Elfogadták, sőt erőltették a saját stílust. »Ez nem maga, ez nem magától való« - volt a leggyakoribb megjegyzés. Máig nem bántam meg, hogy ők voltak az első olvasóim."

Pontosan ezt s így tapasztalhattam én is, valamikor a hatvanas évek elején-közepén, és máig nem bántam meg én sem. Azt is ideértve, hogy később, mikor már a *Valóság* hasábjain valamelyest közölhető szerzővé ütődtem, épp a leginkább "magamtól való" cikkeimet kaptam tőlük vissza. Az egyikre máig büszke vagyok: "Lacikám, bocsásd már meg ezt nekünk" írta rá Kőrösi jellegzetes ákom-bákom, ám többnyire mégis jól olvasható betűivel. Akkor egy kicsit fájt, de lassan kezdtem úgy érezni, hogy felér egy lovaggá ütéssel. Kőrösi nevelt anélkül, hogy egy cseppet is nevelni akart volna. Nemcsak szerzőket, szerkesztőket is. És nemcsak a *Valóság* háza táján és nemcsak a társadalomtudományok területén. Leghűségesebb sakkpartnere például a nagy múltú *Természettudományi Közlöny* rabságában a maga szelídebb szerkesztői természetére és halkabb saját hangjaira hallgatva egyre inkább Kőrösire emlékeztet; nem is annyira "módszerében", mint inkább Kőrösi (nem Feyerabend értelmében vett) humánus "módszer-ellenességében". Ahogyan a gyászjelentésre írtan sugallja az Ady-vers: "S a csillagszóró éjszakák / Ma sem engedik feledtetni / Az ember Szépbe-szótt hitét."

* A Kőrösi József emlékkönyv (Bp., 1998, Corvina) margójára